

MÜTAREKE DÖNEMİ ASAYİŞ SORUNLARI VE ÇARE OLARAK DÜŞÜNÜLEN NASİHAT HEYETLERİ

Okt. İsmail EFE*

Öz

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nı kaybetmesi, uzun yıllardır hedeflerine ulaşmak için hazırlık yapan Rum ve Ermeni gibi azınlıklar tarafından fırsat olarak görülmüştür. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından hemen sonra Rum ve Ermeniler İtilaf Devletleri'nden de aldıkları destekle harekete geçerek Türklere karşı terör, baskı ve yıldırma faaliyetleri içine girmiştir. İtilaf Devletleri de yapmış oldukları gizli paylaşım anlaşmaları çerçevesinde Türkiye topraklarında işgal faaliyetlerine başlamıştır. Bu kargaşa durumu ülkede asayişin bozulmasına sebep olmuştur. Gelişmeler karşısında çaresizlik içinde bulunan padişah ve hükümet bir taraftan İngilizlerin himayesini temin etmeye çalışırken bir taraftan da asayiş sorununa çözüm aramaya başlamıştır. Unsurlar arasındaki sorunları çözmek ve hükümetin otoritesini yeniden ülkede hakim kılmak amacıyla Anadolu ve Trakya'ya nasihat heyetleri gönderilmiştir. Anadolu'ya Şehzade Abdürrahim, Trakya'ya ise Şehzade Cemalettin Efendi başkanlığında gönderilen heyetlerde özellikle Rum ve Ermeni üyelere de yer verilmiştir. Heyetler ziyaret ettikleri yerlerde halka barış ve sükün teskin eden padişah beyannamesini okumuştur. Ancak heyetlerin ziyaretlerinden hükümet beklediği sonucu elde edememiştir. Hatta tam aksine hükümetin bu girişimini acizyet olarak gören azınlıklar saldırılarını daha da şiddetlendirmiştir.

Anahtar Kelimeler: mütareke dönemi, azınlıkların faaliyetleri, hükümetin siyaseti, asayiş sorunları, nasihat heyetleri.

Public Order Problems in Armistice Period And Advice Committees Considered As Solution

Abstract

The fact that the Ottoman Empire lost the First World War was considered as an opportunity by minorities such as Greek and Armenian groups. Immediately after Mudras Armistice Greek and Armenians behaved against Turks in an oppressing, intimidating manner with the support of Allied Powers. Moreover, Allied Powers started to occupy Turkish lands according to the secret agreements among themselves. This situation of chaos caused the public order to be destroyed. Upon developments sultan and the government being in despair were trying to ensure English auspice on one hand and started to seek solutions to the public order problem on the other hand. Advice committees were sent to Anatolia and Thrace in order to solve the public order problems and make government authority dominant again. Rum and Armenian members also took part in these advice committees led by Prince Abdurrahim to Anatolia and Prince Cemalettin to Thrace. The committees read Sultan's declaration giving a sense of peace and calm wherever they went. However, the government couldn't get the expected result. Conversely, minority groups increased their attacks having seen government's these efforts as weakness.

Keywords: armistice period, minority groups' activities, government's policy, public order problems, advice committees.

* Kırıkkale Üniversitesi

Giriş

Uzun süren 1. Dünya Savaşı yıllarında asayiş meseleleri ülkenin temel sorunlardan biri olmuştur. Ülkenin asayişinden sorumlu olan jandarmanın cephedeki birlikleri takviye üzere kullanılması asli görevinde aksaklıkları beraberinde getirmiştir. Anadolu'da yaşayan gayrimüslim unsurların isyanları ve Müslüman ahaliye saldırıları, eşkıyalık hareketleri, asker kaçakları, ülkenin içine düştüğü ekonomik buhran gibi hususlar savaş yıllarında ülkede asayişsizliğin nedenleri olarak sayılabilir. Osmanlı Devleti, 1. Dünya Savaşı'nı kaybedince mütareke yapmak zorunda kalmıştır. Mütareke görüşmeleri İngiliz heyetinin Türk tarafına kısmen empoze ettiği teslim şartlarını ihtiva eden bir mahiyete olmuştur. 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi ile fiili çatışma durumu sona erdi (Yavuz, 1999: 39). Mütareke ile birlikte Osmanlı tebaası içindeki Türk olmayan unsurlar, Wilson Prensipleri ve İtilaf Devletleri'nin vaatlerinden aldıkları cesaretle, demografik bakımdan haklı olup olmadıklarına bakmaksızın aşırı ölçüde toprak talep etmeye başladı (Sonel, 1995: 21).

Mütareke hükümleri gereğince Osmanlı Ordusu'nun terhisi, ülkede asayişin bozulmasının temel sebeplerinden biri olmuştur. Asayişin bozulmasını Rum ve Ermeni gibi azınlıkların uzun zamandır planladıkları hedeflerine ulaşmak amacıyla harekete geçmeleri de etkilemiştir. Mütareke döneminde Yunanistan ve patrikhanenin tahrikleri ile İstanbul ve Anadolu'da yaşayan Rumlar, kurdukları cemiyetler vasıtasıyla bir taraftan siyasi haklar talep ederken bir taraftan da Türkleri imha etmeye giriştiler. Silahsız ve savunmasız Türklerin katliamını tersinden alan İtilaf Devletleri, gayrimüslimlerin Türkler tarafından imha edildiği propagandasını yaparak işgal için gerekçeler hazırlıyordu (Türkmen, 2001: 85-86). İstanbul Hükümeti ise bu sırada dışarıda İngilizlerin destek ve himayesini temine çalışırken, içeride azınlıklarla Türkler arasındaki huzursuzluğu yatıştırarak istikrarlı bir devlet görüntüsü vermeye çalışıyordu (Taçalan, 1971: 176).

İtilaf Devletleri'nin Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesini bahane ederek hukuksuz bir şekilde Türk topraklarında işgallere başladığı sırada, Rum ve Ermeni çeteleri de Türkleri sindirmeye çalışıyordu. Gelişmeler karşısında İstanbul Hükümeti'nin sessiz kalması nedeniyle Türk halkı, kurdukları cemiyetler bünyesinde kendilerini saldırılara karşı korumak için harekete geçti. Türklerin saldırılara karşı kendilerini korumak üzere harekete geçmeleri ile Türklerle Rum ve Ermeni gibi unsurlar arasında çatışmalar başlamış, bu durum Anadolu'da asayişin ve devlet otoritesinin tamamen yok olmasına sebep olmuştur (Çelebi, 1990:561-589).

Asayişin Bozulmasında Azınlıkların Rolü

Hükümetin sükûnu sağlama çabalarına rağmen emellerini gerçekleştirmek için uygun ortamı bulmuş olan Rum ve Ermeniler, bir taraftan Türklere karşı katliama girişirken diğer taraftan da hükümete meydan okumaya başladılar. Rumlar tarihi emellerine paralel olarak Batı Anadolu Bölgesi'nde faaliyetlerine hız verdiler. Söke ve çevresinde 19 Şubat 1919'da isyan çıkaran Rumlar, Yoran Köyü'ndeki jandarma karakolunu basmışlar, karakolda rehin aldıkları birkaç jandarma erini yanlarına alarak kaçırmışlar, kahvehanelere ateş açarak sivil halktan ve jandarmadan ölümlere sebep olmuşlardır (Taçalan, 1971: 176-177). Hükümetin çaresizliğinden ve İtilaf Devletleri'nden güç alan Rum çeteleri, 1919 Mart ve Nisan aylarında saldırılarını daha da şiddetlendirmişlerdir (Sarıhan, 1993: 156). 8 Nisan 1919 tarihli Alemdar Gazetesi "Aydın'da Rum Çetelerinin Şekaveti" başlığı altında verdiği haberde, Rum çetelerinin Aydın Vilayeti dahilinde eşkıyalık faaliyetlerinde bulunduğunu, aynı çetelerin Kuşadası'nın Terhe Karyesi'nden Durmuş ve beş arkadaşını öldürdüğünü, öldürülenlerin cesetlerinin parçalanarak tanınmaz hale getirildiğini yazmıştır (Alemdar, 8 Nisan 1919).

Özellikle 1919 Mart ve Nisan aylarında, Rumlara yardım görüntüsü altında Batı Anadolu'da faaliyet gösteren Rum çetelerini desteklemek üzere İzmir'e silah, cephane ve asker sokulmasına hız verilmiştir. 15 Nisan 1919'da Adriatikos gemisiyle İzmir'e gelen Yunan Rabita-i Vataniye Cemiyeti Reisi Macaraki başkanlığında Yunan heyetinin, bölgede yaşayan Rumlara insani yardım görüntüsü altında silah ve cephane getirdiği tespit edilmiştir (Taçalan, 1971: 183).

Mütareke döneminin yarattığı kargaşa ortamını fırsat bilen Rumlar, Karadeniz Bölgesi'nde de Pontus Devleti kurmak amacıyla topyekûn bir ayaklanma hazırlığına giriştiler (Sonyel, 1995: 38-39; Yazıcı, 1989: 83). Karadeniz Bölgesi'nde faaliyet gösteren Rum çeteleri, bir taraftan bölgede yaşayan Türklere baskı ve terör uygulayarak onları bölgeyi terke zorluyor bir taraftan da dışarıdan getirilen Rum göçmenlerle bölgede nüfus çoğunluğu oluşturmaya çalışıyorlardı. Karadeniz Bölgesi'ndeki Pontus çetelerinin Türklere karşı ilk saldırıları Bafra civarında bulunan Nebyan bölgesinde olmuştur. Daha sonra saldırılar Samsun, Amasya, Tokat ve Sivas vilayetlerine yayılmıştır. Pontusçu çeteler İngilizlilerin ve Yunanlıların yardımlarıyla silahlanırken, İtilaf Devletleri Türk Ordusu'nun terhisine ve silahlarını toplamaya hız vermişlerdi. Bu durum bölgede yaşayan Türkleri savunmasız bırakıyordu (Sarıay vd., 1999: 21-22, 31-33). Bölgedeki Pontusçu Rum çetelerinin saldırılarını tersinden alıp, Türklerin Rumlara saldırısı olarak gören İngilizler, hükümeti asayiş ve sükûnu sağlayamaması halinde, Karadeniz Bölgesini işgal tehdidinde bulunuyorlardı (Tansel, 1991: 226). Bu tehdit üzerine İngiliz siyasi temsilcisiyle görüşen Sadrazam Ferit Paşa, hiçbir itirazda bulunmadan bölgeye bir müfettiş göndereceği sözünü vermişti. Ferit Paşa'nın talebiyle, Vükela Meclisi Mustafa Kemal Paşa'yı bölgede asayiş sağlama üzere 9. Ordu Müfettişi olarak tayin etti (Harp Tarihi Vesikalari Dergisi, Eylül-1952; No: 18a-18b).

Mütareke döneminde Türklere karşı harekete geçen unsurlardan biri de Ermenilerdi. 31 Aralık 1918'de hükümet, tehcire tabi tutulan Ermenilerden isteyenlerin tekrar eski yerlerine dönmeleri için bir kararname çıkardı (Halaçoğlu, 2010: 104). Bu sırada Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensupları ve yayın organları İttihatçıları kötülemek adına, İttihatçıların tehcirle ilgili olarak Ermenilere kötülük ettiklerini söylüyorlardı. Bu durum Ermenileri şımarmasına ve idealarının haklılık kazanmasına zemin hazırlıyordu (Açıksözcü, 1933: 8-9; Tansel, 1991: 220-221). 20 Şubat 1919'da Mersin bölgesindeki Ermeni çeteleri, Tece Köyü'nü kuşatarak ateşe verdi. Köyde toplu katliamlar ve yağmalar yapan Ermeni çetecileri, benzer katliamları Fransız işgali sırasında Urfa, Antep, Maraş ve Adana vilayetlerinde de yaptılar (Sarıhan, 1993: 109; Halaçoğlu, 2010: 109).

Kastamonu bölgesinde yaşayan Ermenilerin dini lideri olan Papaz Dacat'ın, küstahça davranışları İstanbul Hükümeti'nin içine düştüğü acziyeti ve azınlıkların şımarıklıklarının ulaştığı noktayı göstermesi bakımından önemlidir (Açıksözcü, 1933: 9-10). İtilaf Devletleri ve Hürriyet ve İtilafçılardan aldığı destekle iyice şımaran Papaz Dacat, bölgede yaşayan Ermeni halkını teftiş gezilerine başlamıştır. Teftişleri sırasında Sinop Mutasarrıflığı makamında Müslüman olarak Sinop'ta kalmış olan Ermeni asıllı kadınların çarşaflarını yırtarak onları tekrar Hıristiyan olmaya zorlamıştır (Peker, 1955: 21). Olayların yaşandığı sırada mutasarrıflık makamında bulunan Tahrirat Baş Kâtibi Hüseyin Hilmi Uluğ, hükümetin tavrı nedeniyle Dacat'a müdahale edemediklerini anlatmaktadır (Uluğ, 4 Eylül 1952: 3). Benzer olaylar, hatta çok daha fecileri Anadolu'nun birçok bölgesinde de yaşanmıştır.

Mütareke Dönemi Hükümetin Takip Ettiği Siyaset

Mütareke döneminde İtilâf güçleri ve azınlıkların tehlikeli faaliyetleri karşısında ne yapacağını bilmez bir durumda bulunan Damat Ferit Hükümeti, içeride İttihat ve Terakki dönemini unutturmayı amaçlayan politikalar izlerken, dışarıda ise İtilâf Devletleri'ne ve özellikle İngiltere'ye ters düşmemeye özen gösteriyordu. Hükümetin İngiliz yanlısı politikası Yüksek Komiser Calthorpe'nin ve Yüksek Komiser Vekili Webb'in İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği raporlarda açıkça görülmektedir. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe 10 Ocak 1919'da İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği raporda "Padişahın İngiltere'ye umut bağladığını ve her istedikleri kişiyi tutuklamaya razı olduğunu" söylüyordu (Çelebi, 1990: 561-589; Sarıhan, 1993: 108). İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb 5 ve 9 Mart tarihinde İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği raporlarında "Damat Ferit'in kendisine, Padişahın ve kendisinin umutlarının Allah'tan sonra İngiliz hükümetinde olduğunu" söyleyerek bunun Londra'ya bildirilmesini istediğini yazmıştır. Webb raporunda, Damat Ferit Hükümeti'nin İngilizlerin istedikleri herhangi bir kimseyi tutuklamaya hazır olduğunu bildirdiğine de yer vermiştir (Akşin, 1998: 229).

29 Mart 1919'da Sultan Vahdettin ile uzun bir görüşme yapan Damat Ferit Paşa, 30 Mart'ta İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, İngiliz himayesi isteyen bir proje sunmuştur. Proje İngilizlere istedikleri yerleri işgal etme, bağımsız bir Ermenistan kurulması, Osmanlı maliyesinin İngilizlerin kontrolüne verilmesi vb. hususları ihtiva etmektedir. Buna rağmen İngilizler, Damat Ferit'in himaye talep eden projesini kabul etmemiş, Türk meselesinin müttefikleriyle birlikte Paris'te çözümleneceği cevabını vermiştir. Damat Ferit'in projesine İngilizlerin olumsuz cevap vermesine rağmen, varlığını İngiliz himayesinde gören hükümetin İngilizlerden himaye talebi devam etmiştir. 2 Nisan 1919'da Mahmut Muhtar Paşa vasıtasıyla İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na bir mektup yazılmıştır. Mektupta Türkiye'nin küçümsenecek bir güç olmadığı, Padişahın İngiliz siyaseti konusunda kararlı olduğu ifade edilmiştir (Tansel, 1991:140-141; Akşin, 1998: 233-237; Sarıhan, 1993:188).

Mütareke döneminde hükümetin içeride takip ettiği siyasetin en önemli unsurlarından biri Rum ve Ermeni gibi azınlık unsurları memnun etme çabasıdır. Bu çabayı Dahiliye Nazırı Ali Kemal Bey'in Akşam Gazetesi muhabirine verdiği mülakat net bir şekilde ortaya koymaktadır. Ali Kemal Bey muhabirin: "hükümet patrikhanenin bazı memurlar hakkındaki şikâyetlerini dikkate alacak mı?" sorusuna "Biz patrikhaneyi memnun etmek için elimizden geleni yapıyoruz... Bir kelime ile söylemek lazım gelirse, bu noktada patrikhaneler ile teşrikimesaiye karar verilmiştir." demiştir (Akşam, 17 Nisan 1919). Bu hususta hükümetin politikasını ortaya koyan önemli örneklerden biri de tehcirle ilgili uygulamalarda görülmektedir. Hükümet, İngilizleri ve Ermenileri memnun edebilmek adına tehcirle ilgili olarak, devletin verdiği emri yerine getirmekten başka suçu olmayan asker ve bürokratları Divan-ı Harbe sevk etmiş, hukuksuz bir şekilde yargılama ve cezalandırma yoluna gitmiştir. Hukuksuz bir şekilde yarılanıp Boğazlıyan Kaymakamı Mehmet Kemal Bey gibi idam cezası infaz edilenlerde olmuştur. (Erol, Mayıs-1988: 44-46). Kemal Bey idam edilirken yine aynı davada yargılanan dönemin Yozgat Jandarma Kumandanı Tefik Bey, 15 sene kürek cezasına mahkûm edilmiştir (Akşam, 11 Nisan 1919; Alemdar, 11 Nisan 1919). Hükümetin Ermenileri memnun edebilmek adına Sivas, Diyarbakır, Elazığ, Van ve Bitlis'e Ermeni valiler tayinine karar verdiği, hatta Ohannes Ferit Bey'e valilik teklif edildiği ancak kendinin bunu kabul etmediği basında istihbarat haberi olarak yer almıştır (Tasvir-i Efkâr, 7 Mayıs 1919).

Nasihat Heyetleri ve Faaliyetleri

Nasihat Heyetlerinin Teşkili

Hükümetin azınlıklara karşı müsamahakâr bir politika izlemesine rağmen Rum ve Ermeni çetelerinin Türklere karşı saldırıları artarak devam ediyordu. 1919 yılı Nisan ayı başlarına gelindiğinde Rum eşkıyasının cinayetlerinin İstanbul dolaylarına kadar yayılması üzerine hükümet, daha etkin önlemler almak için harekete geçti. Ancak bu sırada genelkurmay ile hükümet arasında içinde bulunulan durum ve çözüm yolla-

rı konusunda anlayış farklılıkları ortaya çıktı. Genelkurmay olaylar karşısında sessiz kalınmamasını, askeri tedbirlere başvurulmasını savunurken, hükümetin sivil kanadı sessiz ve hareketsiz kalmayı doğru buluyordu. Hükümet sessiz kalarak ve kuracağı “Heyet-i Nasıha” adı verilen heyetlerin faaliyetleri sayesinde devlet içindeki Müslimgayrimüslim, Türk, Rum, Ermeni gibi farklı unsurların birbiriyle kaynaşabileceğini ve bu şekilde asayışı de sağlayabileceğini düşünüyordu (Çelebi, 1990: 561-589; Tansel, 1991: 176).

Hükümet nasihat heyetlerini Türklerle diğer unsurları kaynaştırmak için teşkil ettiğini ifade etmesine rağmen, heyetlerin kuruluş gerekçesi hakkında farklı görüşler ortaya konulmuştur. Şehzade Abdürrahim Efendi nasihat heyetlerinin kuruluş amacını 15 Nisan 1919’da Vakıf Gazetesi’nde yayınlanan mülakatında; savaşta büyük zararlar gören Anadolu ahalisine Padişahın selamını götürmek, onları onure etmek, aynı zamanda Anadolu ahalisinin ihtiyaçlarını yakından görerek neticesini hükümete bildirmek olarak izah ediyordu (Vakit, 15 Nisan 1919). Nurdoğan Taçalan ise Ege Bölgesi’ne giden nasihat heyetinin görevini Batı Anadolu’da yaşayan Türklere, Rumlarla iyi geçinmeleri, zulüm yapmamaları nasihatinde bulunmak olarak ifade ediyordu. Taçalan bölgede kimin kime zulmettiği, hangi etnik gurubun ayaklanmalar yaptığı, cinayetler işlediği belli iken sarayın Türklere nasihatte bulunmaya kalkmasının üzücü olduğunu, aynı zamanda bu durumun Yunanlıların ekmeğine yağ süren hatalı bir davranış olduğunu söylüyordu. (Taçalan, 1971: 201). Celal Bayar ise nasihat heyetlerinin kuruluşunun asıl amacının Padişah ve hanedanın Meşrutiyet’in ilanıyla kırılan nüfuzunu artırmak, Meşrutiyet devrinin sorumluluğunu taşıyan İttihat ve Terakki dönemi hükümetlerini halk nazarında kötülemek olduğunu iddia ediyordu (Bayar, 1997: 24). Nasihat heyetlerinin kuruluş amaçları arasında İttihat ve Terakki mensuplarının basiretsizliğini ortaya koyarak, Hürriyet ve İtilafçıların memlekette hakim olmalarını kolaylaştırmak gibi bir niyetin de olduğu iddiaları mevcuttur. Bu heyetlerin ziyarette buldukları yerlerde Türk halkına, işgalci kuvvetlere karşı koymayı hükümete karşı isyan sayacaklarını ifade etmeleri, halkın Milli Mücadeleye katılmasını olumsuz yönde etkilemiştir (Aydinel, 2002: 51-52). Anadolu’da otoritesini artırmak isteyen Damat Ferit Hükümeti, aleyhinde olabilecek milli hareketleri köreltmek amacıyla, halkın hükümetten ziyade Padişaha olan saygısını bildiğinden nasihat heyetlerinin başına özellikle şehzadeleri geçirmiştir (Köstüklü, 1990: 191).

11 Nisan 1919 tarihli Akşam Gazetesi’nde Anadolu’nun muhtelif kısımlarında son zamanlarda görülen eşkıyalık ve ayrılıkçı hareketlerin ortadan kaldırılması amacıyla hükümet tarafından yeni tedbirler alınacağı haberi yer alıyordu. Gazetede, hükümetin itilafı durumları tetkik ederek Meclis-i Vükela’da bu konularda görüşmeler yapacağı, sorunların çözümü için tavsiyelerde bulunmak üzere Anadolu’nun muhtelif bölgelerine nasihat heyetleri gönderme kararında olduğu yazılmıştı. Hükümetin mevcut meseleleri patrikhaneler ile görüşmekten kaçınmadığı, hatta gönderilecek nasihat heyetlerinin olumlu neticeler alabilmesi için heyetlerde Hıristiyan unsurlardan bazı önde gelen şahsiyetlerin yer almasını uygun gördüğü ifade ediliyordu. He-

yet azasının halk üzerinde nüfuzu bulunan kişilerden oluşması ve heyetlerin başında herkesin teveccüh ve hürmetini kazanmış şehzadelerin bulunmasının faydalı olacağı düşüncesinin hükümette hakim olduğu söyleniyordu. Gazete haberinde heyetlerin gittikleri mahallin durumunu tetkik edeceklerini, halkın taleplerini dinleyeceklerini ve görev bölgelerinde unsurlar arasındaki sorunların çözümüne çalışacaklarını beyan ediyordu (Akşam, 11 Nisan 1919).

Basında heyetlere dair haberler yer almasına rağmen, heyetler yola çıkana kadar tam olarak heyetlerin başında hangi şehzadelerin bulunacağı, heyet üyelerinin kimler olacağı kesinlik kazanmamıştır. Heyette yer alacak azalar ve heyet başkanları hakkında basında farklı tarihlerde farklı isimler zikredilmiştir. Memleket Gazetesi'nin 12 Nisan tarihli nüshasında heyetlerin başında Şehzade Ahmet ve Abdürrahim Efendilerin bulunacağı bilgisi yer alıyordu (Memleket, 12 Nisan 1919). 12 Nisan tarihli Tasvir-i Efkâr'da ise Anadolu'ya gidecek heyette Şehzade Abdürrahim Efendi, Sabık Bahriye Nazırı Rıza, Divan-ı Harbi Örfi Reisi Esbakı Mahmut Hayret Paşa, Temyiz Mahkemesi azasından Artin Efendi'nin yer alacağı ifade edilmiştir. 12 Nisan tarihli Alemdar Gazetesi'nde ise heyetlere Şehzade Ahmet Efendi ve Abdürrahim Efendi'nin başkanlık edeceği, heyetlerde aza olarak kimlerin bulunacağına henüz kesinleşmediği bilgisi verilmiştir (Tasvir-i Efkâr, 12 Nisan 1919; Alemdar, 12 Nisan 1919).

14 Nisan 1919'da Dahiliye Nezareti Kalemî Mahsus Müdüriyeti'nden Hüdavendigar Vilayeti'ne çekilen telgrafta Şehzade Seyfettin Efendi'nin başkanlığındaki özel heyetin Çarşamba sabahı Bursa'ya hareket edeceği bildirildi. Ayrıca telgrafta Hüdavendigar Vilayeti'ne Çarşamba öğleden sonra saat iki de Mudanya'da olacak heyet için bir özel tren hazırlanması talimatı verildi (Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), 14 Nisan 1919). Ancak bir gün sonra 14 tarihli emre ilaveten Hüdavendigar Vilayeti'ne yeni bir telgraf çekilerek özel heyetin o gün olması gereken hareketinin tehir edildiği, heyetin ne zaman hareket edeceğinin bilahare tebliğ edileceği bildirildi. Ayrıca heyet için dört araba gönderileceği, Bursa'da bu arabalara hayvan ve koşum tedarikinin mümkün olup olmadığının iki saat içinde cevabının verilmesi isteniyordu. Aynı gün Hüdavendigar Vilayeti'ne acil koduyla Dahiliye Nezareti'nden çekilen ikinci telgrafta, heyetin yarın orada olacağı şimdi haber verildiğinden, öğleden sonra saat iki de Mudanya'dan özel trenin hazırlanması istendi (BOA, 15 Nisan 1919).

Hüdavendigar Valisi İsmail Bey 15 Nisan'da Dahiliye Nezareti'ne çektiği telgrafta, kumpanya müdürünün Mudanya'dan Bursa'ya özel tren tertibinin İstanbul siyasi mümessilliğinden emir verilmesiyle mümkün olacağını söylediğini, vaktin daraldığını Bursa ve Mudanya'ya gerekli emrin tebliğ edilmesini rica ediyordu. Yapılan yazışmalardan anlaşıldığına göre 14 Nisan'da bile heyet başkanlığı konusunun netleşmediği anlaşılmaktadır. Çünkü Hüdavendigar Vilayeti'ne Şehzade Seyfettin Efendi'nin başkanlığında bir nasihat heyetinin ziyareti bildirilmiş, ancak 15 Nisan'daki yazışmalarda heyet başkanı olarak Şehzade Abdürrahim Efendi'nin ismi yer almıştır (BOA, 15 Nisan 1919, No: 1019). Bu konuya 17 Nisan tarihli Vakit Gazetesi'nde Şehzade

Abdürrahim Efendi'yle yapılan mülakat açıklık getirmektedir. Mülakatta Şehzadeler Seyfettin, Ahmet ve Abdürrahim Efendilerin başkanlığında Anadolu'ya gönderilmesi düşünülen üç nasihat heyetinin daha sonra birleştirildiği ve heyet başkanlığına Şehzade Abdürrahim Efendi'nin getirildiği bilgisi yer almaktadır. (Vakit, 15 Nisan 1919). Anadolu ve Trakya'ya gönderilen nasihat heyetlerine ziyaret ettikleri yerlerde halka okunmak üzere aşağıdaki Padişah beyannamesi verilmiştir:

Cümlemizin malûmu olduğu üzere, on senedir saltanat-ı muazzama-i Osmaniyemizin duçar olduğu inkılâbat-ı idarenin ahkâm-ı şer'i ye ve kavanin-i esasiye muvafık olmayan silsile-i seyyiâtı ve bilhassa Harbi Umumi'ye iştirak ile gösterilen basiretsizliğin netice-i zarurîyesi olarak bugün memleket elim bir vaziyette bulunmaktadır.

Mesaib-i harbiyyenin giriftâr-ı sîdematı olmadık bir mahal kalmadığı gibi, memleketimizin de bu mesaib-den ne derece müteessir olduğu görülüyor. Velinimet-i bî-minnetimiz şevket meâb efendimiz hazretleri bilad-ı şahanelerinin vaziyet-i hâzırasını re'y-el-ayn müşahade etmek ve ihtiyacat-ı umumiyeyi bil-tedkik netice-i malûmatını hâk pây-ı hümayunlarına arz eylemek vazifesiyile ve merdümek-i çeşm-i iftiharımız, şehzade-i âli-şan devletlü, necabetlü Abdürrahim Efendi hazretlerinin riyaset-i necabetpenahileri ile mübâhi bulunan heyetimiz bugün bu maksatla memleketinizde bulunuyoruz.

Bilâ-tefrik sunuf-u tebaa-yı saltanat-ı seniyelerinin eb-i müşfikî olan ve efrad-ı milletin refah ve saadet ve âlâm ve felâketinden bizzat kendileri alâkadar bulunan zât-ı şahaneleri, sizi ve umum hemşehrilerimizi selâm, saadeti encam-ı şahaneleriyle taltif ve tesrîr buyurmuşlardır.

Harb-i zail esnasında maddeten ve manen uğradığımız zarar ve hasar pek ziyade mûcib-i teessür-ü şahaneleridir. Şevketmeâb efendimiz hazretleri, harp senelerinde sekene-i memleket arasında zuhur etmiş uygunsuz ahvale cüret eden ve asâr-ı dîde bir uhuvvet-i vataniyenin ihlâline sebebiyet verenlerin bugün peyderpey tâkibat-ı kanuniyeye tevdi olunmakta bulunan erbab-ı fesattan ibaret olduğuna ve efrad-ı masume-i milletin bu şaibe ile ruhen alâkadar olmadığına kanidirler.

Umum tebaa-yı şahanelerinin ba'de-mâ necabet-i tarihiye-i Osmanîye çeşban surette irâe edecekleri vakar ve sekinet ve teshil-i icraat hükûmete hakiki ve samimi müzaheretleriyle şu hüsn-ü zân-ı mülûkânelerini teyid etmesine intizar buyurmaktadırlar

Mesaib-i harbiyyenin âsâr-ı tahribkârını izale zamana mütevakkıf olmakla beraber, bu babda refah-ı umumiyenize hadim olacak her türlü tedabirin hemen ittihaz olunmasına irade ve münhasıran bu vazife ile iştilal etmek üzere bir encümen-i âli teşkili ve sunuf-u memurinin faaliyet-i katiyesini ve bunlardan başka selâhiyet-i vâsiayı haiz heyet-i islahiyenin izamını dahi ferman buyurmuşlardır.

Fakat gerek umran-ı memlekette ve gerek terfih-i ahval-i millet her şeyden evvel, temin ve takrîr-i asayişe mütevakkıf olduğundan ve bu emr-i mühim ise ancak ahalinin icraat-ı hükümete müzâheretiyle temin olunabileceğinden, bu babda göstereceğiniz dür-endişane hareket sarf-ı muktezâ-yi menfaatınız olduğunu şüphesiz takdir edersiniz.

Tarih-i Osmanî’de görülen bu gibi vaka-yi azimenin intaç eylediği müşkülât hep efrad-ı milletin sabr-ı sükûneti ve makam-ı pürihtiram saltanata fart-ı sadakati ve tedabir-i hükümete itaati ile ikdiham edilmiş olmasına nazaran itihaz edeceğiniz hat-ı hareket ve tank-i selâmet pek rû-enâdır.

Binaenaleyh, nâm-ı nâme-i cenab-ı cihan-bâniye olarak hakkınıza kanaat, vatandaşlarınızın hukukuna riayet ve kanuna itaat cümledeniz tavsiye olunur (Tercüman-ı Hakikat, 21 Nisan 1919; Tasvir-i Efkâr, 22 Nisan 1919; Hadisat, 22 Nisan 1919; Memleket, 22 Nisan 1919).

Beyannameye baktığımızda özellikle son on yılda yani İttihat ve Terakki iktidarı döneminde kanun nizam ve idaredeki bozulmaya dikkat çekilmektedir. Birinci Dünya Savaşı’na girme basiretsizliğinin memleketi içinde bulunduğu elim duruma düşürdüğü ifade edilmektedir. Tebaa arasında hiçbir ayırım gözetmeksizin herkesin refah ve saadeti ve felaketiyle bizzat padişahın ilgilendiği beyan edilmektedir. Harp sırasında uğranılan maddî ve manevî zararın müsebbibi olanlar hakkında takibatın yapıldığı ve uğranılan zararların teminin zaman alacağı, ancak temin için gerekli emirlerin verildiği ifade edilmektedir. Ancak her şeyden önce memlekette asayişin tesisinin herkesin menfaatine olduğu vurgulanmaktadır. Osmanlı tarihinde görülen böyle büyük olayların milletin sabır ve sükûnu, saltanata sadakat ve hükümetin tedbirlerine itaatle aşıldığı vurgulanarak, herkese hakkına kanaat, vatandaşların hukukuna riayet ve kanuna itaat tavsiye olunmaktadır.

Anadolu Nasihat Heyeti ve Faaliyetleri

Anadolu’ya gönderilecek olan heyetin kesinleşmesi üzerine 15 Nisan 1919’da, Dahiliye Nezareti’nden Hüdavendigar Vilayeti’ne çekilen son telgrafta, Şehzade Abdürrahim Efendi başkanlığında yirmi kadar üyesi bulunan heyetin, 16 Nisan öğleden sonra saat dörtte İstanbul’dan Mudanya’ya hareket edeceği bildirilmiştir. Telgrafta özel tren hazırlanması hususunda İstanbul’da bulunan Fransız komiserliği tarafından Mudanya’daki Fransız memurlarına tebligatın yapıldığı da ifade edilmiştir. Heyetin geceyi vapurda geçirme ihtimalinin olduğu, ancak yine de heyet için ihtiyaten Mudanya’da uygun bir yerin hazırlanması istenmiştir. Perşembe günü sabah erkenden Bursa’ya hareket edecek olan heyete hem Mudanya’da hem de Bursa’da coşkulu bir karşılama yapılması tebliğ edilmiştir. Bölgeden heyet hakkında Dahiliye Nezareti’ne de peyder pey bilgi verilmesi istenmiştir (BOA, 15 Nisan 1919).

Bursa Valisi Gümülcineli İsmail Bey, 16 Nisan sabahı Mudanya'dan Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey'e çektiği telgrafta, heyetin İstanbul'dan hareket saatlerinin bildirilmesini rica etmiştir. Ayrıca tahsis edilecek özel tren için Mudanya'ya henüz emrin gelmediği bilgisini de vermiştir (BOA, 16 Nisan 1919, No: 125). Ayrıca 16 Nisan'da basında, Şehzade Abdürrahim Efendi başkanlığındaki nasihat heyetinin Bursa'ya gitmek üzere özel bir vapurla saat dörtte İstanbul'dan Mudanya'ya hareket edeceği haberleri yer almıştır (Memleket, 16 Nisan 1919). Basında heyetle birlikte gidecek olan süvari ve yük hayvanlarının tedarik edilmekte olduğu ifadeleri de yer almıştır. 16 Nisan tarihli Hadisat Gazetesi, Rumca gazetelerde hükümetin özel görevle Anadolu'ya gönderdiği nasihat heyetlerine halka dağıtılmak üzere üç milyon lira tahsis verdiğine dair haberlerin yer aldığı okuyuculara duyurmuştur (Hadisat, 16 Nisan 1919). Anadolu Nasihat Heyeti Reisi Şehzade Abdürrahim Efendi, gazetelerde çıkan bu haberler üzerine verdiği mülakatta nakdi yardım meselesinin hükümete ait bir iş olduğunu, heyetlerinin böyle bir yardımının olmayacağını ifade etmiştir (Vakit, 15 Nisan 1919).

Şehzade Abdürrahim Efendi başkanlığındaki nasihat heyeti 16 Nisan'da Padişahın huzuruna kabulden sonra, akşam üzeri Alemdar Vapuru ile Bursa'ya gitmek üzere İstanbul'dan hareket etmiştir. Heyeti İstanbul'dan uğurlamak üzere limanda Padişahı vekâleten Baş Ferik Ömer Yaver Paşa ve Padişahın başyaveri Miralay Naci Bey, Şehzade Selim Efendi'yi temsilen yaveri Nuri Bey, Sadrazam, Harbiye-Bahriye-Dahiliye-Nafia nazırları ve vükela heyetinden bazı üyeler hazır bulunmuştur (Hadisat, 17 Nisan 1919; Akşam, 17 Nisan 1919; Memleket, 17 Nisan 1919).

Anadolu Vilayeti Nasihat Heyeti, Şehzade Abdürrahim Efendi başkanlığında Harbiye Nazır-ı Esbakı ve ayan azasından Birinci Ferik Ali Rıza, Divan-ı Harbi Örfi Reisi Sabıkı Ferik Mahmut Hayret ve Ferik Süleyman Şefik paşalar ile erkan-ı harbiye mirlivalığından emekli Ali Fevzi Paşa, Bursa Müftüsü Ömer Fevzi, Pazarcık Müftüsü Halil Fehim efendiler, Dahiliye Nezareti memurin kalemi müdürü Ohannes Ferit, sabık Karahisar Mebusu Yanko efendilerden oluşuyordu (Takvim-i Vekayi, 17 Nisan 1919; Memleket, 17 Nisan 1919). Heyetin ziyaret edeceği mahaller Bursa, Kermasti, Balıkesir, İzmir, Aydın, Antalya, Konya, Ereğli, Kayseri, Ankara olarak tespit edilmiştir. Ancak heyetin duruma göre yolda ziyaret programını tadil edilebileceği de ifade edilmiştir. Heyetin ziyaret ettiği mahallerde gerek gayrimüslim gerekse Müslim halka, aralarındaki nifakı ortadan kaldırmalarını tavsiye edeceği ve heyetin bu hususlarda aracılık yapacağı vurgulanmıştır.

Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey, 17 Nisan 1919'da Akşam Gazetesi'ne verdiği mülakatta Padişahla yaptıkları görüşmelerde Türkiye'deki unsurlar arasında sükunun sağlanması amacıyla heyetlerin gönderilmesine karar verildiğini ifade etmiştir. Mehmet Ali Bey, Padişahın hükümetin bu girişimini tamamen tasvip ettiğini, harp sırasında muzdarip olan memleket dahilindeki unsurlar arasında birlik ve barışın tesisini arzu ettiğini, bu girişimin başarılı olacağından da emin olduğunu söylemiştir.

Gönderilecek olan heyetlerde Ermeni ve Rum zevatın bulunmasının da heyetin faaliyetlerinde netice alma bakımından etkili olacağını düşündüğünü beyan etmiştir. Mehmet Ali Bey, gayrimüslim unsurları memnun etmek için hükümet neler düşünüyor sorusuna verdiği cevapta ise, memleketi biri Rumeli’de ikisi Anadolu’da olmak üzere üç büyük mıntıkaya ayırmak istediklerini ve her mıntıkanın mahalli şartlarına göre ayrıca idaresinin düzenleneceğini, bunun gidecek olan heyetlerin verecekleri raporlarla nihai halini alacağını ifade etmiştir. Ayrıca Mehmet Ali Bey, hükümetin muhacirlere para ve sair yardımlarda bulunacağını, ziraat hayatında da islahatların yapılacağını söylemiştir (Akşam, 17 Nisan 1919).

18 Nisan 1919 gece saat 10 sıralarında Mudanya’ya ulaşan Şehzade Abdürrahim Efendi kendisini karşılamaya gelen Bursa Valisi İsmail Bey’i vapurda kabul etmiştir. 19 Nisan’da sabah saat dokuz buçukta özel trenle Mudanya’dan hareket eden Şehzade Abdürrahim Efendi heyeti saat 12 de Bursa halkının alkışları arasında istasyona ulaşmıştır. Şehzade Abdürrahim Efendi istasyonda mektep talebeleri, jandarma ve polis kıtaları tarafından merasimle karşılanmıştır (Memleket, 20 Nisan 1919). Bursa’da Abdürrahim Efendi ve heyetini karşılayanlar arasında vilayetin üst düzey memur ve askerleri idarecileri ile üst düzey Müslüman ve Hıristiyan din adamları da yer almıştır. Bir müddet dinlendikten sonra Şehzade ve heyeti Müslim ve gayrimüslim birçok vatandaşın katıldığı bir toplantı yapmış, toplantıda Birinci Ferik Rıza Paşa tarafından halka hitaben Padişahın beyannamesi okunmuştur. Padişah beyannamesinin okunmasından sonra toplantıya katılanların coşkulu bir şekilde “Padişahım çok yaşa!” nidaları arasında merasim sonra ermiştir (Tercüman-ı Hakikat, 20 Nisan 1919).

Bursa Valisi İsmail Bey, Dahiliye Nezareti’ne çektiği telgrafta Şehzade Abdürrahim Efendi’nin belediyeyi ziyaretinde onuruna bir ziyafet verildiğini, ziyafette vilayetin ileri gelen mülki, askeri ve dini şahsiyetleri ile eşrafın hazır bulduklarını bildirmiştir. Vali İsmail Bey nezarete, ziyafetten sonra Şehzade Abdürrahim Efendi’nin maiyetiyle birlikte saat ikide Bursalıların alkışları arasında Bursa’dan ayrılarak Karacabey Kazası’na hareket ettiği bilgisini de vermiştir (Tasvir-i Efkâr, 22 Nisan 1919; Memleket, 22 Nisan 1919).

22 Nisan 1919 tarihinde Dâhiliye Nezareti’nden Aydın, Konya ve Ankara vilayetleri ile Kütahya, Mentеше ve Karasi mutasarrıflıklarına çekilen şifre telgrafla, Şehzade Abdürrahim Efendi’nin başkanlığındaki heyetin yirmi kadar maiyetle birlikte oraları da ziyaret edecekleri, kendilerine lazım gelen merasimlerin yapılması ve gerekli ilginin gösterilmesi tebliğ edilmiştir (BOA, 22 Nisan 335).

22 Nisan’da Karacabey ve Kirmasti’ye (Mustafakemalpaşa) ulaşan Şehzade Abdürrahim Efendi riyasetindeki nasihat heyeti buraların ahali tarafından parlak bir şekilde karşılanmıştır. Karacabey ve Kirmasti’de heyeti coşkulu bir şekilde karşılayanlar arasında çocuk ve kadınların yoğun bir şekilde bulunması dikkat çekmiştir. Abdürrahim Efendi heyetinde bulunan Ayan’dan Ali Rıza Paşa, Sadarete çektiği

telgrafta Karacabey, Kirmasti ve Susurluk'ta ahalinin Şehzade Abdürrahim Efendi'ye coşku dolu sevgi gösterilerinde bulunduğunu, şehzadenin bu durumdan çok memnun olduğunu bildirmiştir. Şehzade ve heyetinin Karacabey, Kirmasti ve Susurluk'u ziyaret ettiği gün Bursa Valisi İsmail Bey, Dahiliye Nazarı Mehmet Ali Bey'e nasihat heyetinin Balıkesir Sancağı'na doğru harekete geçtiği bilgisini vermiştir (BOA, 22 Nisan 335, No:1519; Memleket, 25 Nisan 1919).

Karasi Mutasarrıflığı'ndan 23 Nisan'da Dahiliye Nezareti'ne Şehzade Abdürrahim Efendi ve mahiyetinin 22 Nisan Salı günü zevali saat 7 raddelerinde Balıkesir'e geldikleri bildirilmiştir. Balıkesir'de heyeti karşılama merasiminde bütün Osmanlı unsurlarının bulunduğu, heyetin fevkalade bir merasimle karşılandığı, bu durumdan Şehzade hazretlerinin fevkalade memnun kaldığı sıhhatinin de gayet iyi olduğu, heyetin 24 Nisan'da Manisa'ya hareket edeceği ifade edilmiştir (Hadisat, 24 Nisan 1919).

27 Nisan'da Memleket Gazetesi, Şehzade Abdürrahim Efendi başkanlığındaki nasihat heyetinin Manisa'ya ulaştığını, heyetin Manisa'da mülki ve askeri erkan, basın, ahali ve heyeti karşılamak üzere İzmir'den gelen özel heyet tarafından büyük bir coşku ile karşılandığını yazmıştır. Ayrıca gazete haberinde heyetin Cumartesi günü saat ikide Manisa'dan İzmir'e hareket edeceği bilgisine yer verilmiştir (Memleket, 27 Nisan 1919).

Şehzade Abdürrahim Efendi başkanlığındaki nasihat heyeti, 26 Nisan 1919'da öğle vakti özel bir trenle Manisa'dan ayrılarak İzmir'e geçmiştir. İzmir istasyonunda heyeti kolordu kumandanı ve bilumum mülki ve askeri memurlar, eşraf, ulema ve din adamları, Müslim ve Gayrimüslim ahali, talebeler karşılamıştır. Heyet üyelerinden Ayan'dan Ali Rıza Paşa hazır bulunanların huzurunda padişah beyannamesini okumuştur. Şehzade Abdürrahim Efendi şerefine verilen ziyafetten sonra heyet, Tevfik Paşa Köşkü'nde misafir edilmiştir (Memleket, 28 Nisan 335; Hadisat, 29 Nisan 1919). Ayrıca akşam da Şehzade Abdürrahim Efendi şerefine hükümet konağında bir resmi ziyafet verilmiştir. Ziyafete üst düzey mülki ve askeri erkan, din adamları ve konsolosluk temsilcileri katılmıştır. Yemeğin sonunda Abdürrahim Efendi tarafından zaman ve zemine uygun bir konuşma yapılmıştır (Hadisat, 30 Nisan 1919).

28 Nisan'da Dahiliye Nezareti'nden Aydın Vilayeti'ne çekilen telgrafta Abdürrahim Efendi başkanlığındaki nasihat heyetinin demiryolu ile seyahati sırasında sorun çıkmaması için icap edenlere telgraf çekildiği, lazım gelen tedbirlerin kusursuz bir şekilde alınabilmesi için, heyetin İzmir'den sonra demiryolu güzergahındaki ziyaret edecekleri mahallere ait programlarının öğrenilerek, kendilerine bilgi verilmesi istenmiştir. Telgrafta bunun İngiltere Fevkalade Komiserliği'nin talebi olduğu vurgulanmıştır (BOA, 28 Nisan 1919, No: 5344).

Bu arada İzmir'den hareket eden nasihat heyeti 29 Nisan 1919'da Aydın'a ulaşmıştır. Aydın'da heyeti karşılayanlar arasında din adamlarının olmayışı Şehzade Abdürrahim Efendi'nin dikkatini çekmiştir. Bu durumun sebebini soran Abdürrahim Efendi'ye, ilmiye mensupları üzerinde nüfuzu bulunan Esat Hoca'nın tavrı ve teş-

vikinin etkili olduğu ifade edilmiştir (Taçalan, 1971: 204-205). Aydın Valisi Ahmet İzzet Bey, Dahiliye Nezareti'nin 28 Nisan tarihli telgrafına 1 Mayıs 1919'da cevap vermiştir. Ahmet İzzet Bey cevabında, heyetin 29 Nisan'da İzmir'den Aydın'a geldiğini, 30 Nisan'da Denizli'ye geçtiğini, oradaki faaliyetlerinin düzenli bir şekilde devam ettiğini bildirmiştir (Hadisat, 6 Mayıs 1919). Vali Ahmet İzzet Bey, Şehzade Abdürrahim Efendi riyasetindeki heyetin Denizli'den Menteşe ve Antalya'ya geçeceğini, güzergâhlarının Konya olduğunu söylemiştir. İzzet Bey, heyetin Denizli'den sonraki güzergâhı hakkında bilgilerinin olmadığını, dolayısıyla tertibat alma imkânlarının da bulunmadığını Dâhiliye Nezareti'ne arz etmiştir (BOA, 1 Mayıs 335).

Şehzade Abdürrahim Efendi riyasetindeki nasihat heyeti Aydın'da ikiye ayrılıyor. Şehzadenin riyasetindeki heyet Aydın'dan hareketle Nazilli, Saray Köy, Sultanhisar, Denizli kasabalarını ziyaret ederek Antalya'ya ulaşıyor. Bu ziyaretlerde heyet ahali tarafından fevkalade bir coşku ile karşılanmıştır (Tasvir-i Efkâr, 7 Mayıs 1919). Şehzade Abdürrahim Efendi'yi temsilen Ferik Mahmut Hayret Paşa riyasetinde Muğla'ya giden heyette ise Ferik Süleyman Şefik Paşa ve Yanko Bey ile Müftü Halil Fehim Efendi yer alıyordu (Tasvir-i Efkâr, 8 Mayıs 1919; Hadisat, 8 Mayıs 1919). Şehzade Abdürrahim Efendi riyasetindeki nasihat heyetinin 8 Mayıs'ta Antalya'nın Korkuteli Kazası'na uğradıktan sora Isparta, Eğridir, Yalvaç, Akşehir güzergâhını kullanarak Konya'ya gideceği Isparta Mutasarrıflığı'nın haberine binaen Aydın Valisi İzzet Bey tarafından 11 Mayıs'ta Dahiliye Nezareti'ne bildirilmiştir (BOA, 11 Mayıs 335, No:242/69782; Hadisat, 11 Mayıs 335; Tasvir-i Efkâr, 11 Mayıs 1919). Dahiliye Nezareti de tezkere ile 13 Mayıs'ta Şehzade Abdürrahim Efendi'nin heyetiyle birlikte Konya'ya gitmek üzere 9 Mayıs'ta hareket ettiğini Sadarete arz etmiştir (BOA, 13 Mayıs 335).

7 Mayıs 1919'da Konya Valisi Ali Rıza Bey, Dahiliye Nezareti'ne çektiği telgrafta İtalyan işgal birliklerinin kumandanı Tercini ile yaptığı görüşmede Tercini'nin Şehzade Abdürrahim Efendi ve heyeti için Konya'da yapılacak karşılama törenine askerleriyle birlikte katılmak istediğini ifade ederek, nezaretin bu husustaki görüşlerini sormuştur (BOA, 7 Mayıs 335). Aynı gün Dahiliye Nezareti Konya Valiliği'ne verdiği cevapta; Osmanlı askerinin birinci safta, İtalyan askerlerinin ikinci safta bulunmaları şartıyla merasime katılmalarından memnuniyet duyulacağı ifade edilmiştir (BOA, 7 Mayıs 335).

12 Mayıs'ta Konya'ya gelen nasihat heyeti istasyonda coşkulu bir merasimle karşılanmıştır (Alemdar, 14 Mayıs 1919). Nasihat heyeti üyesi Ali Rıza Paşa Sadaret makamına çektiği telgrafta Heyet-i Nasiha Reisi Şehzade Abdürrahim Efendi'nin uğradığı Burdur, Isparta, Eğridir, Yalvaç ve Akşehir kasabalarında ve yollarda, Konya'da kadın erkek her sınıf ahali tarafından heyecan ve coşkuyla karşılandığını ve alkışlandığını bildirmiştir (Alemdar, 15 Mayıs 1919). Heyetin Konya'da bulunduğu sırada, 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgal edilmesi üzerine Damat Ferit Paşa, heyette bulunan Ali Rıza Paşa'ya bir telgraf çekerek Şehzade Abdürrahim Efendi'nin kimseyle temas

ettirilmeden derhal İstanbul'a getirilmesini istemiştir. Ferit Paşa'nın telgrafı üzerine Şehzade Abdürrahim Efendi ve heyeti Konya'da hazır bekleyen özel trenle hareket ederek, 18 Mayıs'ta İstanbul'a dönmüştür (Taçalan, 1971: 206; Sarihan, 1993: 254).

Trakya Nasihat Heyeti ve Faaliyetleri

Anadolu'ya gönderilen heyet gibi bir nasihat heyetinin de Trakya gönderilmesine karar verildi. Şehzade Cemalettin Efendi'nin riyasetinde oluşturulan Trakya bölgesini ziyaret edecek olan ikinci nasihat heyetinde, Harbiye Nazırı Esbakı Cevad Paşa, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa ve ulemadan Ziyaeddin Efendi yer alıyordu. Heyete Edirne ve havalisini dolaşmak üzere on günlük bir ziyaret planı yapılmıştır (Takvim-i Vekayi, 29 Nisan 1919; Hadisat, 29 Nisan 1919). Şehzade Cemalettin Efendi heyeti 28 Nisan akşamı saat yedi buçukta Edirne'ye gitmek üzere Sirkeci'den özel bir trenle hareket etmiştir. Sirkeci İstasyonu'nda heyeti uğurlamak üzere Padişah adına Ömer Yaver Paşa ile Ser Yaver Miralay Naci Bey ve bil-umum vükela ile İstanbul Muhafızı hazır bulunmuştur (Memleket, 29 Nisan 1919).

Heyetin hareket ettiği gün Edirne Valiliği'ne Şehzade Cemalettin Efendi riyasetindeki heyetin özel bir trenle Edirne'ye gitmek üzere hareket ettiği bildirilmiştir. Heyetin sabah Edirne'de olacağı vilayet erkânının, eşraf ve askerlerin katılımı ile heyetin coşkulu bir şekilde karşılanması tebliğ edilmiştir. Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey, Edirne Valiliği'ne 28 Nisan akşamı saat dokuzda, Cemalettin Efendi ve heyetinin orada olduğu sürece istirahatlarının temini ve haklarında her türlü ihtiramatın ifası hususunda talimat vermiştir (BOA, 28 Nisan 335). 29 Nisan sabah saat onda Şehzade Cemalettin Efendi ve heyetini taşıyan özel tren Edirne İstasyonu'na ulaşmıştır. İstasyonda heyet Edirne Müftüsü, ulema, Rum, Ermeni, Bulgar ve Musevi dini liderleri ile Müslim ve gayrimüslim birçok eşraf tarafından hürmet ve tezahüratla karşılanmıştır (Hadisat, 30 Nisan 1919).

Şehzade Cemalettin Efendi riyasetindeki nasihat heyeti, 2 Mayıs'ta Edirne'de Vali Salim Paşa, Kolordu Kumandanı, bil-cümle erkan ve askeriye ile Müslim ve gayrimüslim din adamları, talebeler ve halkında bulunduğu coşkulu bir kalabalık huzurunda Cevat Paşa tarafından Padişah beyannamesi okunmuştur. Törenin tamamlanmasından sonra Şehzade Cemalettin Efendi ve heyeti Edirne Belediye Binası'na teşrif etmiş, oradan da Belediye Gureba Hastanesi ve Askeri Merkez Hastanesi ile kolordu karargâhını ziyaret etmiştir. Şehzade Cemalettin Efendi'nin bu ziyaretleri yaptığı sırada, nasihat heyeti üyelerinden Cevat Paşa da Edirne'de bulunan İngiliz Askeri Mümessili, Ermeni, Rum ve Yahudi dini liderleriyle görüşmüştür (Hadisat, 3 Mayıs 1919). Edirne Valisi Salim Bey, 3 Mayıs ta Dahiliye Nezareti'ne, Şehzade Cemalettin Efendi riyasetindeki nasihat heyeti için düzenlenen karşılama merasimine Edirne'deki Rumların kısmen katıldığını, ancak bazı mahallerde Rumların törenlere katılan iştirak etmedikleri bildirilmiştir (BOA, 3 Mayıs 1919). Dahiliye Nezareti de 5 Mayıs'ta Edirne Valisi'nden aldığı bilgiyi Sadarete arz etmiştir (BOA, 5 Mayıs 1919).

Şehzade Cemalettin Efendi riyasetindeki nasihat heyeti, 6 Mayıs 1919'da Lüleburgaz'dan hareketle Tekirdağ'ına ulaşmıştır. Heyet Tekirdağ'ı girişinde bilumum ahali eşraf, memurin-i mülkiye ve askeriye ve rüesa-i ruhaniye tarafından pek parlak bir şekilde karşılanmıştır. Heyet oradan doğruca hükümet dairesine giderek orada istirahat ettikten sonra bir resmî kabul gerçekleştirmiştir. Resmî kabulü müteakiben Cevat Paşa tarafından hazır bulunanlara Padişah beyannamesi okunmuştur (BOA, 7 Mayıs 1919, No: 347; Hadisat, 8 Mayıs 11919; Alemdar, 8 Mayıs 1919). Hükümet binasından çıkan Şehzade Cemalettin Efendi ve heyeti kasaba içindeki kışla önünde liva mutasarrıfı, kolordu kumandanı, memurlar, askerler, ulema, eşraf ve Musevi Hahambaşısı ile Müslüman ve Musevi halk tarafından karşılanmıştır. Karşılamaya gelmeyen Rum Metropoliti ile Ermeni murahhaslar, hükümet binasındaki toplantıya da katılmamıştır. Hükümet binası önünde toplanan halka Cevat Paşa tarafından Padişah beyannamesi okunmuş ve aynı gün heyet Çorlu'ya gitmek üzere Tekirdağ'dan ayrılmıştır (BOA, 9 Mayıs 1919, No: 524).

9 Mayıs'ta Edirne Valisi Salim Bey, Dahiliye Nezareti'ne çektiği şifre telgrafta, Şehzade Cemalettin Efendi riyasetindeki heyetin gerek vilayet merkezinde gerekse mahallerde fevkalade bir surette karşılandığını, 8 Mayıs saat birde otomobile tezahüratlar arasında Çorlu üzerinden İstanbul'a gitmek üzere hareket ettiğini bildirmiştir (BOA, 9 Mayıs 1919, No: 522). Edirne Valiliği'nden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen iki telgraf Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey tarafından 11 Mayıs'ta Sadrazam Ferit Paşa'ya takdim edilmiştir (BOA, 11 Mayıs 1919). Şehzade Cemalettin Efendi riyasetindeki nasihat heyeti Trakya bölgesindeki ziyaretlerini tamamlayarak 9 Mayıs 1919'da İstanbul'a dönmüştür (Sarıhan, 1993: 230).

Sonuç

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra Padişah ve hükümet memlekette vukuu bulan asayişsizliği ortadan kaldırmak, yeniden halka güven telkin etmek amacıyla bir takım politik faaliyetler içine girmiştir. Hükümetin politikalarını halka anlatmak, unsurlar arasındaki çatışmaları sona erdirmek amacıyla şehzadelerin başkanlığında nasihat heyetleri kurularak Anadolu ve Trakya'ya gönderilmiştir. Anadolu'ya gönderilen Nasihat Heyeti'nin başında Şehzade Abdürrahim Efendi yer alıyordu. Şehzade Abdürrahim Efendi başkanlığındaki heyet, Bursa'dan başladığı ziyaretini Batı Anadolu'yu içine alarak Konya'da tamamlamıştır. Trakya'ya gönderilen Nasihat Heyeti'nin başında ise Şehzade Cemalettin Efendi bulunuyordu. Şehzadelerin başkanlığında oluşturulan heyetlerde üst düzey asker ve bürokratlar -çoğunluğu emekli- Müslüman ve Hıristiyan din adamları da yer alıyordu. Seyahatleri sırasında özellikle şehzadelerin güvenliği ve rahat bir şekilde hizmetlerini ifa edebilmeleri için Sadaret ve Dahiliye Nezareti tarafından mülki makamlara talimatlar veriliyor, gelişmeler hakkında bilgiler isteniyordu.

Heyetler ziyaret ettikleri il ve ilçelerde resmi törenlerle ve halkında katılımıyla coşkulu biçimde karşılanıyordu. Ancak bazı il ve ilçelerde gayrimüslim din adamlarının ve ahalinin karşılama merasimlerine katılmadıkları da görülmüştür. Heyetler ziyaret ettikleri yerlerde hazır bulunanlara Padişahın beyannamesini okuyor ve selamını iletliyordu. Şehzade Abdürrahim ve Cemalettin efendiler başkanlığındaki nasihat heyetleri ziyaret ettikleri her yerde coşkulu bir şekilde karşılanmasına rağmen ziyaretleri, asayişin temini, işgallerin önlenmesi gibi hususlarda istenilen sonucu vermemiştir. Heyetlere özellikle azınlıklardan da temsilciler alınmış olmasına rağmen, azınlıklar ne Osmanlı'dan ayrılma isteğinden vazgeçmiş ne de Türklere karşı giriştikleri saldırıları durdurmuşlardır. Hatta hükümetin takip ettiği politika bir acizyet emaresi olarak görülmüş, bir taraftan içeride azınlıklar daha da şımarık bir şekilde Türklere karşı saldırılarını artırırken bir taraftan da İtilaf Devletleri azınlıkların haklarını bahane ederek İzmir'den başlamak üzere Anadolu'nun işgaline yol vermişlerdir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri, Yayımlanmış Arşiv Belgeleri ve Süreli Yayınlar

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus (DH. KMS), Dosya (D): 51-2, Gömlek (G): 3, Belge (B):27, (Varak) V:39, 14 Nisan 1919 (Hüdavendiğar Vilayeti'ne).
- BOA, DH. KMS, D:51-2, G: 3, B:27, V:39,15 Nisan 1919 (Hüdavendiğar Vilayeti'ne).
- BOA, DH. KMS, D:51-2, G: 3, B:27, V:39,No:1019, 15 Nisan 1919 (Dahiliye Nezareti'ne).
- BOA, DH. KMS, D:51-2, G: 3, B:27, V:39, No:125, 16 Nisan 1919 (Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey'e).
- BOA, DH. KMS, D:51-2, G: 3, B:27, V:39, 22 Nisan 335.
- BOA, DH. KMS, D:51-2, G: 3, B:27, V:39, No:1519, 22 Nisan 335.
- BOA, DH. KMS, D:51-2, G: 3, B:27, V:39, No:5344, 28 Nisan 1919 (Aydın Vilayeti'ne).
- BOA, DH. KMS, D:51-2, G: 3, B:27, V:39,28 Nisan 335 (Mehmet Ali Bey'den Edirne).
- BOA, DH. KMS, D:51-2, G: 3, B:27, V:39,1 Mayıs 335 (Aydın'dan Dahiliye Nezareti'ne).
- BOA, DH. KMS, D:51-2, G: 3, B:27, V:39, 3 Mayıs 1919 (Edirne Valiliği'nden Dahiliye Nezareti'ne).
- BOA, DH. KMS, D:51-2, G: 3, B:27, V:39, 5 Mayıs 1919 (Dahiliye Nezareti'nden Sadarete).
- BOA, DH. KMS, D:51-2, G: 3, B:27, V:39, No:347, 7 Mayıs 1919, (Edirne'den Dahiliye Nezareti'ne).
- BOA, DH. KMS, D:51-2, G: 3, B:27, V:39, 7 Mayıs 335 (Konya'dan Dahiliye Nezareti'ne).
- BOA, DH. KMS, D:51-2, G: 3, B:27, V:39,7 Mayıs 335 (Dahiliye Nezareti'nden Konya'ya).
- BOA, DH. KMS, D:51-2, G: 3, B:27, V:39,No:524, 09.05.335, (Edirne'den Dahiliye Nezareti'ne).
- BOA, DH. KMS, D:51-2, G: 3, B:27, V:39,No:522, 09.05.335, (Edirne'den Dahiliye Nezareti'ne).
- BOA, DH. KMS, D:51-2, G: 3, B:27, V:39, 11 Mayıs 335 (Dahiliye Nezareti'nden Sadarete).
- BOA, DH. KMS, D:51-2, G: 3, B:27, V:39,No:242/ 69782, 11 Mayıs 335.
- BOA, DH. KMS, D:51-2, G: 3, B:27, V:39, 13 Mayıs 335 (Tezkere).
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, (Eylül-1952). Yıl:1, Sayı: 1, Vesika No:18a, 18b, Genelkurmay Başkanlığı Basım Evi, Ankara.
- Akşam (11 Nisan 1919). No:203.
- Akşam (17 Nisan 1919). No:209.
- Alemdar (7 Nisan 1919). No: 106-1416.
- Alemdar (8 Nisan 1919). No:107-1417.
- Alemdar (11 Nisan 1333). No:110-1420.
- Alemdar (12 Nisan 1919). No:111-1421.
- Alemdar (8 Mayıs 1919). No:136-1446.
- Alemdar (14 Mayıs 1919). No:142-1452.

Alemdar (15 Mayıs 1919). No:143-1453.
Hadisat (8 Mayıs 335). No:128.
Hadisat (11 Mayıs 335). No:131.
Hadisat (16 Nisan 1919). No:106.
Hadisat (17 Nisan 1919). No:107.
Hadisat (22 Nisan 1919). No: 112.
Hadisat (24 Nisan 335). No: 114.
Hadisat (29 Nisan 335). No:119.
Hadisat (30 Nisan 1919). No:120.
Hadisat (3 Mayıs 1919). No:123.
Hadisat (6 Mayıs 335). No: 126.
Hadisat (8 Mayıs 11919). No:128.
Memleket (12 Nisan 1919). No:62.
Memleket (16 Nisan 1919). No:66.
Memleket (17 Nisan 1919). No:67.
Memleket (20 Nisan 1919). No:70.
Memleket (22 Nisan 1919). No:72.
Memleket (25 Nisan 335). No:75.
Memleket (27 Nisan 335). No: 77.
Memleket (28 Nisan 335). No: 78.
Memleket (29 Nisan 1919). No: 79.
Takvim-i Vekayi (17 Nisan 1919). No: 3525.
Takvim-i Vekayi (29 Nisan 1919). No:3535.
Tasvir-i Efkâr (21 Nisan 1919). No:2702.
Tasvir-i Efkâr (22 Nisan 1919). No:2703.
Tasvir-i Efkâr (7 Mayıs 1919). No:2718.
Tasvir-i Efkâr (8 Mayıs 1919). No:2719.
Tasvir-i Efkâr (11 Mayıs 1919). No:2722.
Tercüman-ı Hakikat (20 Nisan 1919). No:13704.
Tercüman-ı Hakikat (21 Nisan 1919). No:13705.
Vakit (15 Nisan 1919). No:528.

Kitap ve Makaleler

- Açıksözcü, H. (1933). İstiklal Harbinde Kastamonu, Kastamonu.
- Akşin, S. (1998). İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, C. 1, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Aydınel, S. (2002). Güneybatı Anadolu'da Kuvâ-yı Milliye Harekâtı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Bayar, C. (1997). Ben de Yazdım: Milli Mücadeleye Gidiş, C.6, Sabah Kitapçılık Yayınları, İstanbul.
- Çelebi, M. (1990). "İzmir'in İşgalinden Önce Şehzade Abdürrahim Başkanlığında Anadolu'ya Gönderilen Nasihat Heyeti (Anadolu Heyet-i Nasihası): 16 Nisan – 18 Mayıs 1919", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. VI, S. 18, Ankara, ss. 561-589.
- Erol, T. (Mayıs-1988). "Milli Şehit" Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey", Türk Dünyası Tarih Dergisi, S. 17, ss. 44-46.
- Halaçoğlu, Y. (2010). Ermeni Tehciri, Babiâli Kültür Yayıncılığı, İstanbul.
- Köstüklü, N. (1990). Milli Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Nurettin Peker, N. (1955). İstiklal Savaşının Vesika ve Resimleri, İstanbul.
- Sarıhan, Z. (1993). Kurtuluş Savaşı Günlüğü, C. 1, TTK Basımevi, Ankara.
- Sarınay, Y. vd. (1999). Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası (Makaleler), (Yay. Haz. Berna Türkdogan), AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Sonyel, S. (1995). Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, C. 1, TTK Yayınları, Ankara.
- Taçalan, N. (1971). Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken, Milliyet Yayınları.
- Tansel, S. (1991). Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C. 1, MEB Yayınları, İstanbul.
- Türkmen, Z. (2001). Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920), TTK Yayınları, Ankara.
- Uluğ, H. H. (4 Eylül 1952). "İstiklal Savaşı'nda Sinop" Vakit Gazetesi, s.3.
- Yavuz, Ü. (1999). Atatürk, İmparatorluktan Milli Devlete, TTK Yayınları, Ankara.
- Yazıcı, N. (1989). Milli Mücadele'de (Canik Sancağı'nda) Pontuşçu Faaliyetler (1919-1922), Ankara.

